

Kirkegårde og servitutbestemmelser

Stenhuggermester, billedhugger Karl Hansen Glem

Som udviklingen i de senere år er gået med anlægningen af nye og udvidelser af gamle kirkegårde, spørger man ofte sig selv, om planlæggerne rigtigt tænker over, hvad det er for en opgave, de skal løse.

Man ser udviklingen gå mere og mere i retning af, at blot man kan få lavet en stor flod »park«, hvor helheden er det alt-overvejende, må ofte alle detaljer såsom gravstedet, gravstenen m. m. underordne sig, ja evt. næsten helt forsvinde for at kunne tjene det store fællesanlæg. Men er det nu rigtigt? Man ender så forfærdeligt let i en uniformering, som man kan se, andre lande er faldet i, og som samtidig med at det virker dødsens trist, er så vanskeligt at komme ud af igen.

I det mindste: det er ikke rigtigt at uniformere os alle i en ensretning ude på kirkegården, når vi hele livet har været så forskellige, som man i vort demokratiske samfund kan få lov til at være. De ensrettede kirkegårde hører ikke vort samfund til, de kan kun tilhøre diktatorlandene, hvor der regeres over en fra vugge til grav.

Vel kan man dertil sige, at vi i døden alle er lige; men vi har ikke været ens, mens vi har levet, og derfor passer det ikke at sætte mindesmærker over vore brogede nutidsmennesker, som giver udtryk for andet, end det vi har været, nemlig mennesker, som har levet hver sit *eget* liv, så langt som en samfundsordning har kunnet tillade. Dette bør vore kirkegårde bære vidnesbyrd om, — selv om nogen måske synes, at kirkegården ville være kønnere, om vi havde været ens alle sammen.

Kirkegårdsarkitekterne bør først og fremmest tænke på at skabe sådanne forhold, at der, selv med en vis samling på det hele, kan gives plads til, at den enkelte føler sig så ubunden som muligt med det lille stykke jord, man har fået at gemme sine kære i. Det må være havearkitektens kunst med beplantning og ved opdeling af arealet at skabe muligheder for mange forskellige løsninger på gravsteder, som kan rumme forskellige slags mindesmærker, stående som liggende, høje som lave; blot med en vis orden, og med hensyntagen til indbyrdes forhold

mellem beplantning og mindesmærker, kan der skabes mulighed for næsten alt.

Det kan ikke være kirkegårdsarkitektens opgave at regere over selve den enkelte gravplads, og ej heller hans opgave at bestemme den enkelte gravstens udformning.

Den seneste udvikling har vist, at der er en tilbøjelighed til alt dette. Man vil gerne, for at skabe det store fællesanlæg, lægge så mange bestemmelser i kirkegårdsvedtægterne, at kun planlæggerens egen opfattelse af gravsted og mindesmærke kan komme til udtryk i mange år, og dette vil utvivlsomt blive til besvær for en befolkning, der lever i en tid, hvor stil og smag ændrer sig så hurtigt.

At en sådan båndlægning overhovedet er muligt, har sin årsag i en paragraf i den Kongelige anordning om kirkegårde af 1953, der siger, at man ved nyanlæg eller udvidelser af kirkegårde skal udarbejde vedtægter for denne, og i vedtægten skal der gives bestemmelser om anbringelse af indhegninger og mindesmærker på gravsteder og evt. betaling for anbringelse m. m.

Disse vedtægter, som i regelen udarbejdes af kirkegårdsarkitekten, skal tiltrædes af menighedsrådet eller kirkegårdens bestyrelse og sidst godkendes af stiftsøvrigheden, og er så gældende for kirkegården, enten det falder i publikums smag eller ej.

Det er her, at mange arkitekter efterhånden indfører alt for mange bestemmelser. Menighedsrådet, som har henvendt sig til en kirkegårdsarkitekt, en sagkyndig, tænker ofte ikke på, at bestemmelserne kan binde mere, end det tjener publikums interesser, og disse er ofte i direkte strid med faglige problemer, når der skal beplantes og sættes mindesmærke. Bestemmelserne er, når de først er godkendt af biskop og amtmand, som ikke kender disse faglige uheldigheder, meget vanskelige at få ændret.

Vi ved, at til al held har kirkeministeriet i de senere år holdt meget igen på altfor strenge bestemmelser i forståelse af en vis frihed for folk til selvstændigt at udtrykke sig, men det *må* påpeges, når man ser, at udviklingen går mere og mere i retning af, at arkitekterne mere og mere negligerer det enkelte gravsted med minde-

sten og beplantning i stedet for at løse den opgave, de virkelig har med at danne en *ramme* om alle disse små enheder, og på en måde, så publikum kan bevare fornemmelsen af lidt selvstændighed for den enkelte.

Hvad der egentlig bevirker, at der er grund til at fremdrage alt dette, er ikke mindst to nye kirkegårde på Sjælland, hvor arkitekten forsøger på at indsætte de såkaldte natursten til at hugge navn i for de foranliggende gravsteder, i et på flad mark kunstigt frembragt stengærde, som kranser hele kirkegården. Det kan ved første øjekast synes, at en sådan løsning måtte være genial, men den er det bare ikke.

Selvsagt vil det knibe meget med kvaliteten, når man skal finde 300—400 egnede natursten til at indsætte i et sådant gærde; kun et fåtal er virkelig egnede, og en indhugning i disse kan ikke laves håndværksmæssigt forsvarligt, når stenen er placeret i så lav højde, for ikke at tale om, at et stengærde kun bør have en funktion, nemlig at omgærde kirkegården, og ikke at agere samlebånd for gravsten.

Hvad der så er tænkt på, når 20—30 år er gået, og gravstederne mere eller mindre skal tages i brug af nye gravfæstere, det er vel alene nok til, at man i tide siger nej til at hugge navn i gærdet.

Man møder andre steder nogle mærkelige højdebestemmelser for gravmonumenter, som når forholdene er frie og bare kan være fuldt berettigede, men når højden er fastlagt, gælder den som regel for hele kirkegården; selv op imod mur eller busketbeplantning, hvor det specielt kan være smukt med et højt mindesmærke; og enkelte steder er højdebegrænsningen sat så lavt, at man ikke kan lave det, der forstås ved en almindelig gravsten. Der ved fremkommer nogle miniaturegravsten, som enhver kirkegård burde skånes for; man kommer så let til at sammenligne dem med »hundekirkegårde«. Bestemmelser om, at al hækbeplantning på kirkegården skal være buxbom, findes endnu mange steder, selvom alle sagkyndige erkender, at en lav buxbombæk på alle grave hverken kan danne læ eller hygge på en kirkegård. Disse bestemmelser bliver dog også mere og mere saboteret, og det må gå ligesådan der, hvor arkitek-

ten har fået indført bestemmelser om, at en gravliggesten skal placeres så langt nede i jorden, at stenens overflade skal ligge lige med jordens overflade, så en græsslåmaskine kan gå henover; dette kan enhver se er uheldigt. Græsset, som der også er bestemmelse om, gror på få dage henover stenen fra siderne, så den tilsidst forsvinder, dersom ikke snegle og orme har snavset det hele til, så det er ulæseligt.

Bestemmelsen om, at ligestenen ikke må være profileret i kanten, viser tilfulde, hvor meningsløse bestemmelser kirkegårdsvedtægter kan være. Er stenen først puttet så langt ned i jorden, kan jo ingen se, om der er profil i kanten eller ej.

Det kan ikke være meningen, fordi der står i den kongelige anordning, at der skal laves visse bestemmelser for en kirkegård, så arkitekten kan få lov til at bestemme, om der skal være en profil i kanten på en gravsten; så meget må ingen kunne få at bestemme over de enkelte gravpladser på en dansk kirkegård. At den slags bestemmelser kan konfirmeres af menighedsråd og stiftøvrighed, viser tydeligt, at disse myndigheder ikke er i stand til at se de faglige ulemper, sådanne bestemmelser kan indeholde, hvorfor man, om ikke der siges til, kan risikere altfor urimelige vedtægter, der ikke har nogen saglig begrundelse, og ikke er til gavn for noget, men blot til ærgrelse både for de faglige instanser på kirkegårdene og for det publikum, som skal rette sig derefter; og sjældent ser gravfæsterne noget til alle den slags bestemmelser og begrænsninger på den plads, de har fæstet, før de *har* begravet deres kære, og så er man ikke meget for at skabe oprør om den dyrebare plet, som bør være fredet.

At der mangler et samarbejde i hele det planlæggende arbejde ved oprettelse eller nyanlægning af en kirkegård, er der ikke tvivl om, men vi ved også, at mange kirkegårdsarkitekter mener, at det skal de nok selv klare; men er der noget ved at lave sin egen idealløsning af en kirkegård, dersom den skal gå på tværs af alle andres mening?

Ja der er mange hensyn at tage. Når man skal *tjene* sit samfund som sagkyndig, har man pligt til både at vejlede og tjene.